

Uendelige rekker. Konvergens og konvergenskriterier

Uendelig rekke: $\sum_{n=1}^{\infty} a_n = a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + \dots$

Et absolutt **nødvendig, men ikke tilstrekkelig** vilkår for **konvergens** er at:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} a_n = 0$$

Konvergens vha. delsummer

Delsummer: $S_n = \sum_{i=1}^n a_i$, dvs. $S_1 = a_1$, $S_2 = a_1 + a_2$, $S_3 = a_1 + a_2 + a_3$, osv.

En uendelig rekke **konvergerer** med sum S hvis $\lim_{n \rightarrow \infty} S_n$ eksisterer

I motsatt fall **divergerer** rekka.

Eksempel 1:

$$\sum_{n=1}^{\infty} \left(\frac{1}{2}\right)^n = \left(\frac{1}{2}\right) + \left(\frac{1}{4}\right) + \left(\frac{1}{8}\right) + \left(\frac{1}{16}\right) + \dots$$

Delsummer:

$$S_1 = \left(\frac{1}{2}\right) , \quad S_2 = S_1 + \left(\frac{1}{4}\right) = \frac{3}{4} , \quad S_3 = S_2 + \left(\frac{1}{8}\right) = \frac{7}{8} , \quad S_4 = S_3 + \left(\frac{1}{16}\right) = \frac{15}{16} , \quad \text{osv.}$$

Alt tyder på at $S = \lim_{n \rightarrow \infty} S_n = \lim_{m \rightarrow \infty} \left(\frac{m}{m+1}\right) = 1$, dvs. rekka konvergerer med sum lik 1

Eksempel 2:

$$\sum_{n=1}^{\infty} \sin\left(\frac{\pi}{2}n\right) = \sin\left(\frac{\pi}{2}\right) + \sin\left(\frac{2\pi}{2}\right) + \sin\left(\frac{3\pi}{2}\right) + \dots = 1 + 0 - 1 + 0 + 1 + 0 - 1 + \dots$$

Delsummer:

$$S_1 = S_2 = S_5 = S_6 = \dots = 1 \quad , \quad \text{mens} \quad S_3 = S_4 = S_7 = S_8 = \dots = 0$$

S_n veksler ("oscillerer") mellom 0 og 1, dvs. $\lim_{n \rightarrow \infty} S_n$ eksisterer ikke. Rekka **divergerer**.

Eksempel 3

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{2}{(n+1)(n+3)} = \sum_{n=1}^{\infty} \left(\frac{1}{n+1} - \frac{1}{n+3}\right)$$

$$\text{Delsum: } S_n = \sum_{m=1}^n \left(\frac{1}{m+1} - \frac{1}{m+3}\right)$$

$$= \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{4} + \dots + \frac{1}{n+1}\right) - \left(\frac{1}{4} + \frac{1}{5} + \dots + \frac{1}{n+1} + \frac{1}{n+2} + \frac{1}{n+3}\right) = \frac{1}{2} + \frac{1}{3} - \frac{1}{n+2} - \frac{1}{n+3}$$

Rekka **konvergerer** med sum $S = \lim_{n \rightarrow \infty} S_n = \frac{1}{2} + \frac{1}{3} = \frac{5}{6}$

Uendelige geometriske rekker

(Uendelig) geometrisk rekke: $\sum_{n=1}^{\infty} a_n = a + a \cdot r + a \cdot r^2 + a \cdot r^3 + \dots = \sum_{n=1}^{\infty} a \cdot r^{n-1}$

Delsum (n ledd): $S_n = a (1 + r + r^2 + r^3 + \dots + r^{n-1})$

Da må: $r \cdot S_n = a (r + r^2 + r^3 + \dots + r^{n-1} + r^n)$

Det gir en formel for delsummen: $S_n - r \cdot S_n = (1 - r)S_n = a(1 - r^n) \Rightarrow$

$$S_n = a \cdot \frac{1 - r^n}{1 - r}$$

Vi innser at dersom $|r| < 1$ vil $\lim_{n \rightarrow \infty} r^n = 0$ og dermed:

$$S = \lim_{n \rightarrow \infty} S_n = \frac{a}{1 - r}$$

Altså: En uendelig geometrisk rekke **konvergerer hvis og bare hvis** $|r| < 1$

p-rekkestest

p-rekker generelt: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^p} = 1 + \frac{1}{2^p} + \frac{1}{3^p} + \dots$

hvor: p er et positivt tall

Rekka **konvergerer** hvis: $p > 1$ og **divergerer** for: $0 < p \leq 1$

Eksempler: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2}$ konvergerer fordi $p = 2 > 1$, $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{\sqrt[3]{n^2}}$ divergerer fordi $p = \frac{2}{3} < 1$

Med $p = 1$ får vi den **harmoniske rekke**:

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n} = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{4} + \dots$$

I henhold til kriteriet vil også den harmoniske rekke divergere, dvs.

$$S = \lim_{n \rightarrow \infty} S_n \rightarrow \infty$$

Likevel vil vi ofte støte på denne rekka fordi den danner et slags grensetilfelle mellom konvergens og divergens og derfor er fin å sammenlikne andre rekker med.

Merk!

Selv når en p-rekke **konvergerer** ($p > 1$), finnes det ingen enkel formel for å beregne summen

$$S = \lim_{n \rightarrow \infty} S_n$$

Det gjelder generelt for de fleste uendelige rekker. (Geometriske rekker er ett av få unntak).

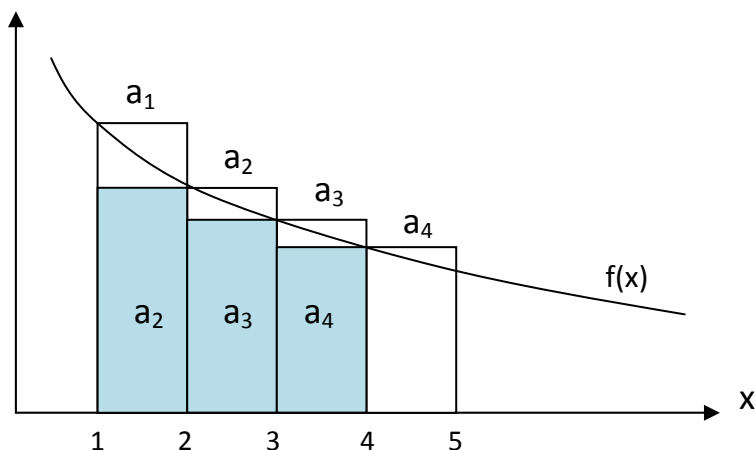
Integraltesten.

Metoden går på å sammenlikne rekka

$$\sum_{n=1}^{\infty} a_n = a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + \dots \text{ med en kontinuertlig funksjon } f(x)$$

Det forutsettes at leddene er positive ($a_i > 0$), monotont avtagende ($a_{i+1} < a_i$) og at:

$$f(n) = a_n, \quad \text{for } n = 1, 2, 3, \dots$$

Da ser vi av figuren (areal-betraktning) at:

$$\sum_{n=2}^{\infty} a_n = a_2 + a_3 + \dots < \int_1^{\infty} f(x) dx < \sum_{n=1}^{\infty} a_n = a_1 + a_2 + \dots$$

Det innebærer at rekka og integralet enten begge konvergerer eller begge divergerer.

Hvis integralet konvergerer, $\int_1^{\infty} f(x) dx = C$, må altså $\lim_{n \rightarrow \infty} S_n = S$

Det er ikke dermed sagt at vi kjenner summen S selv om vi kjenner C .

Men siden $\sum_{n=1}^{\infty} a_n = a_1 + \sum_{n=2}^{\infty} a_n$, innebærer det at: $(S - a_1) < C < S$, eller: $C < S < (C + a_1)$

Vi kan også sette $\sum_{n=1}^{\infty} a_n = \sum_{i=1}^n a_i + \sum_{i=n+1}^{\infty} a_i$ og dermed: $S = S_n + R_n$

Hvor: S_n er summen av de n første leddene, og R_n er **restleddet**

Med tilsvarende figurbetraktning som over finner vi da at:

$$\int_{n+1}^{\infty} f(x) dx < R_n < \int_n^{\infty} f(x) dx$$

Eksempel 1

Gitt rekka: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2} = 1 + \frac{1}{4} + \frac{1}{9} + \dots$. Sammenlikner med $f(x) = \frac{1}{x^2}$

$$\int_1^{\infty} \frac{1}{x^2} dx = \left[-\frac{1}{x} \right]_1^{\infty} = 0 - (-1) = 1$$

Det betyr at **rekka konvergerer** siden integralet gjør det, men vi er ennå langt unna å finne summen S .

Sammenhengen $C < S < (C + a_1)$ gir bare indikasjonen: $1 < S < 2$

Imidlertid finner vi lett på en moderne kalkulator at f.eks. $S_{50} = \sum_{n=1}^{50} \frac{1}{n^2} \approx 1,62513$

$$\text{Det gir et restledd } \int_{51}^{\infty} \frac{1}{x^2} dx < R_{50} < \int_{50}^{\infty} \frac{1}{x^2} dx \rightarrow \frac{1}{51} < R_{50} < \frac{1}{50}$$

$$\text{Og dermed: } S = S_{50} + R_{50} \rightarrow 1,64474 < S < 1,64513$$

(Med andre metoder kan det vises at: $S = \frac{\pi^2}{6} \approx 1,644934$)

Eksempel 2

Den harmoniske rekka: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n} = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots$. Sammenlikner med $f(x) = \frac{1}{x}$

$$\int_1^{\infty} \frac{1}{x} dx = [\ln(x)]_1^{\infty} = \ln(\infty) - \ln(1) = \ln(\infty) \rightarrow \infty$$

Det betyr at den **harmoniske rekka divergerer**, dvs. $\lim_{n \rightarrow \infty} S_n \rightarrow \infty$, som tidligere nevnt.

Det kan likevel være morsomt å se hvor "langsomt den divergerer".

Selv om rekka divergerer, vil en bestemt delsum være endelig, dvs. $C_n < S_n < (C_n + 1)$

$$\text{F.eks. } C_n = \int_1^{10^{434}} \frac{1}{x} dx = \ln(10^{434}) = 434 \cdot \ln(10) \approx 999,3$$

Det innebærer altså at $S_n \approx 1000$ når $n = 10^{434}$

Til sammenlikning anslås antall elementærpartikler i hele universet å være i størrelsesorden 10^{80}

Jamføringstesten (Sammenlikningstesten)

Gitt 2 uendelige, positive rekker ($a_n, b_n > 0$ for alle $n \geq 1$)

$$\sum_{n=1}^{\infty} a_n = a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_k + a_{k+1} + \dots \quad \text{og} \quad \sum_{n=1}^{\infty} b_n = b_1 + b_2 + b_3 + \dots + b_k + b_{k+1} + \dots$$

Sistnevnte forutsettes å være en kjent rekke, dvs. en rekke vi med sikkerhet vet konvergerer eller divergerer.

Da har vi:

1) $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ **konvergerer** dersom $\sum_{n=1}^{\infty} b_n$ konvergerer og $a_n \leq b_n$ for alle $n \geq k$

2) $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ **divergerer** dersom $\sum_{n=1}^{\infty} b_n$ divergerer og $a_n \geq b_n$ for alle $n \geq k$

(Punktet $n \geq k$ er nødvendig fordi de første k leddene ikke avgjør om rekke konvergerer eller ei)

Eksempel 1

Rekka $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{2}{n(n+1)} = 2 \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n(n+1)}$ **konvergerer**

Begrunnelse: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2}$ konvergerer (eksempel 1, side 4), og $\frac{1}{n(n+1)} < \frac{1}{n^2}$ for alle $n \geq 1$

Eksempel 2

Rekka $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{\sqrt{3n-2}}$ **divergerer**

Begrunnelse: $\frac{1}{\sqrt{3n-2}} > \frac{1}{\sqrt{3n}}$ for alle $n \geq 1$, og $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{\sqrt{3n}} = \frac{1}{\sqrt{3}} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^{\frac{1}{2}}}$ divergerer

At den siste summen divergerer vet vi ut i fra p-rekkestesten side 2 (Her: $p = \frac{1}{2} < 1$)

Grensetest (tillegg til jamføringstesten)

Hvis $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{a_n}{b_n}$ eksisterer vil begge rekkene enten konvergere eller divergere

Eksempel

$\sum_{n=1}^{\infty} b_n = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2}$ konvergerer. Hva med $\sum_{n=1}^{\infty} a_n = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{3n^2 + n}{n^4 + \sqrt{n}}$?

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{a_n}{b_n} = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{3n^2 + n}{n^4 + \sqrt{n}} \cdot \frac{n^2}{1} \right) = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{3 + \frac{1}{n}}{1 + \frac{1}{\sqrt{n^7}}} \right) = 3 \Rightarrow \text{Også rekka } \sum_{n=1}^{\infty} a_n \text{ konvergerer}$$

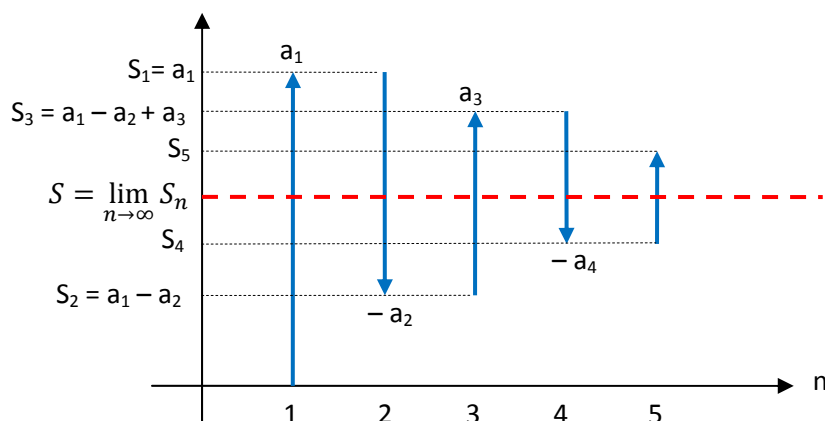
Alternierende rekker

Alternierende rekker er rekker med vekselvis positive og negative ledd.

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n+1} a_n = a_1 - a_2 + a_3 - a_4 + \dots + (-1)^{k+1} a_k + \dots \quad , \quad \text{med } a_n > 0$$

Rekka **konvergerer dersom** $a_n > a_{n+1}$ for alle $n \geq k$ **og** $\lim_{n \rightarrow \infty} a_n = 0$

Dette kan vi illustrere grafisk siden delsummene $S_1 = a_1$, $S_2 = a_1 - a_2$, $S_3 = a_1 - a_2 + a_3$, osv.

Vi innser at delsummene må nærme seg en grenseverdi S , dvs. rekka konvergerer.

Eksempel 1

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n+1}}{n} = 1 - \frac{1}{2} + \frac{1}{3} - \frac{1}{4} + \dots \quad \text{konvergerer fordi den alternerer og } \lim_{n \rightarrow \infty} a_n = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} = 0$$

Eksempel 2

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n+1} n}{2n-1} \quad \text{divergerer.} \quad \text{Rekka alternerer, men } \lim_{n \rightarrow \infty} a_n = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n}{2n-1} = \frac{1}{2} \neq 0$$

Restledd i alternierende rekker:

Som før kan vi skrive: $S = S_n + R_n$, hvor R_n =restleddet. Bare n er stor nok slik at $a_n > a_{n+1}$, innser vi at restleddet i absoluttverdi aldri kan bli større enn første utelatte ledd i delsummen.

$$\text{Dvs. når } S_n = \sum_{i=1}^n (-1)^{i+1} a_i, \quad \text{må: } 0 < |R_n| < a_{n+1}$$

Eksempel:

$$e^{-x} \text{ kan skrives som en alternierende rekke: } e^{-x} = 1 - x + \frac{x^2}{2!} - \frac{x^3}{3!} + \dots$$

$$\text{Gir f.eks. med 3 ledd: } e^{-\frac{1}{3}} = S_3 + R_3 = 1 - \frac{1}{3} + \frac{\left(\frac{1}{3}\right)^2}{2} + R_3 = \frac{13}{18} + R_3, \quad \text{hvor } |R_3| < \frac{\left(\frac{1}{3}\right)^3}{3!} = \frac{1}{162}$$

$$\text{Siden 4.ledd egentlig er negativt innebærer det: } \frac{13}{18} - \frac{1}{162} < e^{-\frac{1}{3}} < \frac{13}{18} \Rightarrow 0,7160 < e^{-\frac{1}{3}} < 0,7223$$

$$(\text{Kontroll med kalkulator: } e^{-\frac{1}{3}} \approx 0,7165)$$

Absolutt konvergens

Dersom rekka $\sum_{n=1}^{\infty} |a_n|$ **konvergerer**, vil også $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ **konvergere**

Dette gjelder uansett hvilket fortegn a_n måtte ha.

Eksempel 1

$$\sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{2^n} = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \dots \text{ er geometrisk og konvergerer med sum } S = \frac{1}{1 - \frac{1}{2}} = 2$$

Da må også rekkene: $1 + \frac{1}{2} - \frac{1}{4} + \frac{1}{8} - \frac{1}{16} + \dots$, $-1 + \frac{1}{2} - \frac{1}{4} + \frac{1}{8} - \frac{1}{16} + \dots$, etc. konvergere

Dvs. alle rekker: $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$, med $|a_n| = \frac{1}{2^n}$ vil konvergere.

Eksempel 2

Fra tidligere: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n}$ divergerer, mens $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n+1}}{n}$ konvergerer

Dvs. rekker med $|a_n| = \frac{1}{n}$ er bare **betinget konvergente**

Merk! Summen av en absolutt konvergent rekke er konstant, uansett i hvilken rekkefølge vi grupperer leddene. Det behøver ikke være tilfellet for en betinget konvergent rekke!

Forholdstesten (d'Alemberts test)

En mye brukt test som bygger på prinsippet for geometriske rekker.

$$\text{La: } \sum_{n=0}^{\infty} a_n = (a_0 + a_1 + a_2 + \dots + a_{n-1}) + (a_n + a_{n+1} + a_{n+2} + \dots) = S_n + R_n$$

Vi forutsetter at: $|a_n| > |a_{n+1}| > |a_{n+2}| > \dots$

Som før nevnt vil delsummen S_n alltid være endelig, så det holder egentlig å undersøke restleddet R_n

$$\text{Omskrevet: } R_n = a_n \left(1 + \frac{a_{n+1}}{a_n} + \frac{a_{n+2}}{a_{n+1}} \cdot \frac{a_{n+1}}{a_n} + \frac{a_{n+3}}{a_{n+2}} \cdot \frac{a_{n+2}}{a_{n+1}} \cdot \frac{a_{n+1}}{a_n} + \dots \right)$$

Anta nå at: $\rho = \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right| < 1$. Da må det finnes et konstant tall r slik at $\rho \leq r < 1$

Men da må også: $R_n \leq a_n(1 + r + r^2 + r^3 + \dots) = \frac{a_n}{1-r}$ (Geometrisk rekke)

Forholdstesten , forts...

Vi kan følgelig konkludere med:

$$\text{Gitt rekka rekka: } \sum_{n=0}^{\infty} a_n \quad \text{La: } \rho = \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right|$$

Hvis $\rho < 1 \Rightarrow$ Rekka **konvergerer absolutt**.

Hvis $\rho > 1 \Rightarrow$ Rekka **divergerer**.

Hvis $\rho = 1 \Rightarrow$ Testen gir ikke noe svar. Vi må prøve andre metoder.

Eksempel 1

$$\sum_{n=1}^{\infty} a_n = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n \cdot n \cdot 2^n}{n!}$$

$$\rho = \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right| = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{(n+1) \cdot 2^{n+1}}{(n+1)!} \cdot \frac{n!}{n \cdot 2^n} \right) = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{(n+1) \cdot 2 \cdot 2^n \cdot n!}{(n+1) \cdot n! \cdot n \cdot 2^n} \right) = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{2}{n} \right) = 0 < 1$$

Rekka **konvergerer absolutt**. (**Merk!** Vi behøver ikke ta hensyn til fortegnssbyttet $(-1)^n$ fordi vi regner i absoluttverdier).

Eksempel 2

Testen fungerer også utmerket for potensrekker.

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n+1} \cdot x^n}{n} = x - \frac{1}{2}x^2 + \frac{1}{3}x^3 + \dots$$

$$\rho = \lim_{n \rightarrow \infty} \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right| = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{x^{n+1}}{(n+1)} \cdot \frac{n}{x^n} \right) = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{n}{n+1} \cdot x \right) = |x|$$

Betyr:

Rekka konvergerer absolutt når $\rho = |x| < 1$, dvs. for $-1 < x < 1$

Rekka divergerer for $|x| > 1$

For $\rho = |x| = 1$, dvs. $x = \pm 1$, gir ikke testen noe svar. Men innsatt i rekka får vi:

$$\text{Med } x = 1: \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n+1} \cdot 1^n}{n} = 1 - \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots \Rightarrow \text{Konvergerer (jfr. eks. 2, side 7)}$$

$$\text{Med } x = -1: \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n+1} \cdot (-1)^n}{n} = - \left(1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots \right) \Rightarrow \text{Divergerer (jfr. harmoniske rekke)}$$

Konklusjon:

Rekka konvergerer for $-1 < x \leq 1$ eller ekvivalent: $x \in (-1, 1]$

Rottesten

$$\text{Har: } \sum_{n=1}^{\infty} a_n \quad . \quad \text{Sett: } \rho = \lim_{n \rightarrow \infty} \sqrt[n]{|a_n|}$$

Akkurat som for forholdstesten:

*Hvis $\rho < 1 \Rightarrow$ Rekka **konvergerer absolutt**.*

*Hvis $\rho > 1 \Rightarrow$ Rekka **divergerer**.*

Hvis $\rho = 1 \Rightarrow$ Testen gir ikke noe svar. Vi må prøve andre metoder.

Eksempel

$$\sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{2^{n+(-1)^n}} = \frac{1}{2} + 1 + \frac{1}{8} + \frac{1}{4} + \frac{1}{32} + \frac{1}{16} + \dots$$

$$\rho = \lim_{n \rightarrow \infty} \sqrt[n]{|a_n|} = \lim_{n \rightarrow \infty} \sqrt[n]{\left| \frac{1}{2^{n+(-1)^n}} \right|} = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{\sqrt[n]{2^n \cdot 2^{(-1)^n}}} = \frac{1}{2} \cdot 1 < 1$$

Rekka konvergerer absolutt.

Merk!

Siden rekka konvergerer absolutt kan vi stokke om rekkefølgen på leddene uten at summen endres.

$$\text{Dvs. } S = \frac{1}{2} + 1 + \frac{1}{8} + \frac{1}{4} + \frac{1}{32} + \dots = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \dots = \frac{1}{1 - \frac{1}{2}} = 2 \quad (\text{Geometrisk})$$

"Flytskjema" for å avgjøre om en uendelig rekke konvergerer

